

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-39>

УДК 32:323.2

Кирпичник Р.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФІНЛЯНДІЇ

Анотація. Досліджено рушійні сили та специфічні чинники формування політичної культури Фінляндії. Розглянуто та узагальнено особливості соціально-політичної програми Фінляндії. Виокремлено соціальні складові державної політики Фінляндії, що створили політико-економічні передумови для так званого «фінського феномену». Конкретизовано категоріально-понятійний апарат дослідження проблематики формування політичної культури Фінляндії. З'ясовано сукупну дію об'єктивних та суб'єктивних чинників розвитку громадянського суспільства Фінляндії, окреслено їхні перспективи в процесі політичної модернізації.

Ключові слова: формування політичної культури, Фінляндія, модернізація, громадянське суспільство, фінський феномен.

Курпичник Руслан

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF FORMATION OF POLITICAL CULTURE OF FINLAND

Summary. The driving forces and specific factors of the formation of Finnish political culture are explored. The features of the socio-political program of Finland are considered and summarized. The social components of the state policy of Finland, which created the political and economic preconditions for the so-called "Finnish phenomenon," are singled out. The category-conceptual apparatus of the study of the problems of the formation of the political culture of Finland has been specified. The combined effect of objective and subjective factors of the development of civil society in Finland is outlined, their prospects in the process of political modernization are outlined. The main conceptual foundations of the development of Finnish political culture, the state policy of information and communication development, and their successful implementation, taking into account national peculiarities and imperatives of globalization, have been explored and evaluated, in order to adapt certain elements and mechanisms in the political space to develop the basic principles of the formation of civil society. The growing role of civil institutions as a factor in international relations and in the creation of state social policy is analyzed; the value of the experience of Finland in developing and implementing social and political strategies in all spheres of society's life; the need for the active use of information resources, in particular, in the foreign policy of the state. The peculiarities of information development over the last 20 years have been generalized, which significantly influenced all civil society institutions and brought it to a new, largely unique stage in the system of world study of public institutions, and was named "miracle", based on a well-informed information policy in all the most important spheres of life. This country successfully develops and implements a targeted state social policy, based on an information and communication strategy focused on strengthening the geopolitical and economic role of Finland in the 21st century.

Keywords: the formation of political culture, Finland, modernization, civil society, the Finnish phenomenon.

Постановка проблеми. З початком другої половини ХХ століття відзначається глибока трансформація політичної культури Фінляндії. Саме її досвід стрімкого інформаційного розвитку, який суттєвим чином вплинув на всі аспекти суспільно-політичного життя фінів та вивів його на новий в багатьох чому унікальний щабель в системі світового вивчення політичної культури та отримав назву «дива», що ґрунтується на виваженій соціальній політиці в усіх найважливіших сферах життя. Ця країна успішно формує і реалізує цілеспрямовану державну соціальну політику, в основі якої інформаційно-комунікаційна стратегія, орієнтована на зміцнення геополітичної та економічної ролі Фінляндії у ХХІ столітті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці проблематики присвячені твори як вітчизняних, так іноземних вчених. Серед яких роботи Хіманена П., Кастельса М., Інглхарт Р., Кобринь Т.С., Черногор Я., Вартанова Є.Л.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досвід формування політичної культури Фінляндії не має аналогів у сві-

ті і може слугувати прикладом для творчої адаптації країн що розвиваються. Сьогодні у зв'язку з нестабільною економічною ситуацією багато країн що розвиваються опинилися приблизно в такій ситуації, в якій перебувала Фінляндія наприкінці 1980-х років. Переживаючи економічний спад, вона була змушена визначитися з майбутнім розвитком в нових реаліях. Пріоритетом було обрано розробку та впровадження соціально-політичних стратегій, в першу чергу спрямування інвестицій в науку та наукові розробки передових інформаційних технологій.

Мета статті. Головним завданням даної статті є дослідження та оцінка основних концептуальних засад розвитку політичної культури Фінляндії, державної політики інформаційно-комунікаційного розвитку, та їхньої успішної реалізації з урахуванням національних особливостей та імперативами глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб розглянути основні чинники які впливали на формування та розвиток фінської політичної культури та наявні результати даного явища, ми

спробуємо зв'язати їх в систему відношень, яка, на нашу думку, схематизує особливу фінську модель політичної культури. Одним із головних факторів, становлення політичної культури Фінляндії є цілий комплекс історичних чинників, що і роблять Фінляндію цікавою в глобальному контексті. Наш аналіз приводить нас до думки, що всі ці особливості є результатом, що відрізняють «фінську модель» від глобальної тенденції відносин між громадянським суспільством і національною ідентичністю. Фінська модель політичної культури побудована на фінській ідентичності. У Фінляндії інтеграція інститутів громадянського суспільства з загально державною програмою добробуту населення, стала основною причиною, того що у Фінляндії не виникало потужного опору необхідним соціальним змінам. По суті, можна піти і далі: джерелом легітимності є не тільки ця інтегрована модель складова якої має глибоке коріння у фінській ідентичності. Роздивимося це припущення докладніше і надамо йому велику обґрунтованість.

Історія формування політичної культури починаючи з самого початку становлення фінів як народу є перше, що вимагає розгляду для розуміння особливостей фінської ідентичності. Головним аспектом дослідження на даному етапі є термін «виживання» ним ми характеризуємо біолого-економічне та політико-культурне виживання. Фінляндія лежить на північному кордоні Європи. Протягом більшої частини історії країни холодні зими створювали загрозу виживанню в буквальному сенсі цього слова. Літо було часом підготовки до зими. Якщо зима тривала більше середнього або літо було недостатньо теплим, неврожай робив наступну зиму ще більш важкою. Холод загубив більше фінського населення ніж всі війни в яких Фінляндія брала участь. Як незалежна держава Фінляндія існує протягом життя лише трьох поколінь, і багато фінів нинішнього, третього покоління самі зазнали голоду. Найстрашніший випадок масового голоду мав місце порівняно недавно (так звані «голодні роки» 1867-1868 рр.), Коли холодна погода спочатку затримала посівні роботи, а потім надзвичайно ранні заморозки на початку вересня згубили врожай. Згідно з оцінками, в ці катастрофічні роки померло 120 тис. фінів, або 6,5% населення країни.

В економічному сенсі, Фінляндія на протязі більшої частини своєї історії була бідною країною. Вона мала аграрну економіку, що забезпечувала виживання економіці довше, ніж будь-яка інша європейська країна, а більшість фінів були селянами. Ще в першій половині 50-х років ХХ століття Фінляндію можна було спостерігати в одній колонні найбільш відсталих аграрних країн, близько половини населення, було зайняте сільським господарством (на початку ХХ століття в сільському господарстві зайнято 70% населення країни). 50-ті роки ХХ століття були позначені переходом Фінляндії до індустріального суспільства, а потім, протягом останніх років ХХ століття, Фінляндія перетворилася на багате інформаційне суспільство. Але вже на початку 90-х років ХХ століття Фінляндія пережила виключно глибокий спад, який став новою битвою за виживання.

Також не мало важливим аспектом фінської історії виживання є її політико-культурний контекст. Фінляндія лежить між Сходом і Заходом. Виживання фінського народу ніколи не було гарантовано. З ХІІІ століття і до початку ХІХ століття Фінляндія була частиною Швеції. Потім більше ста років була частиною Росії. Однак навіть після здобуття формальної незалежності в 1917 році їй довелося докладати всіх зусиль для того, щоб уникнути перетворення в частину СРСР або Німеччини. Критичним часом для Фінляндії стала Друга світова війна: спочатку, в листопаді 1939 року, на неї напав Радянський Союз потім Фінляндія була змушена вступити у військовий союз з Німеччиною і в 1941 році дозволити їй використовувати свою територію для нападу на СРСР, в результаті чого в Фінляндії виявилися тисячі німецьких солдатів, а майбутнє незалежності країни опинилося під загрозою.

Після Другої світової війни виживання фінів як нації залежало від балансування між Заходом і СРСР. У 1948 році Радянський Союз змусив Фінляндію підписати Договір про дружбу та співробітництво, як це було зроблено з іншими країнами Східної Європи (хоча умови договору СРСР з Фінляндією істотно відрізнялися від його договорів з країнами Східної Європи, оскільки Фінляндія не була сателітом СРСР). Час від часу СРСР намагався в жорсткому варіанті диктувати політику Фінляндії і чинив значний тиск на незалежність самої країни. Тільки після розвалу СРСР в 1991 році Фінляндія повністю звільнилася від радянського впливу, хоча фіни продовжують пам'ятати про те, що Росія – їхній сусід і що нинішня політика «дружніх відносин» з Росією – всього лише тимчасове явище. Буквально через пару місяців після розвалу СРСР Фінляндія подала заявку на вступ в члени Європейського Союзу і на початку 1995 року стала його повноправним членом, виникає нове питання виживання – вже в якості суверенної держави в Європейському союзі (Manuel Castells & Pekka Himanen, 2002, p. 127).

Поєднане з політичним виживанням нації, виживання національної культури також було важливим питанням. В особливості це стосується питання фінської мови. У період спочатку шведського, а потім російського панування фінська мова не була мовою правлячого класу. До кінця ХІХ століття найбільш яскраві твори художньої культури були створені на шведській мові. Внаслідок цього збереження і створення фінської культури виявилось дуже сильно пов'язано з проектом затвердження фінів як нації. Наприклад, фінські ЗМІ і література розвивалися в значній мірі як націоналістичні проекти, побудовані на основі принципу «одна мова, одна нація». В середині ХІХ століття був опублікований національний епос «Калевала», заснований на стародавній усній традиції, але навмисне відредагований з метою побудови міфічної фінської історії. Примітно, що старі автори, піднесені до статусу національних героїв, писали або про Другу світову війну (Вяйне Лінна і його роман «Невідомий солдат»), або про саму мову («Сім братів» Алексіса Ківі – це історія семи фінів, які вчаться читати по-фінськи).

Ввібравши усю повноту, боротьба фінів за своє біологічне, економічне, політичне і культур-

не виживання сформуваала запит на Фінляндію, якою вона має стати «після виживання». Існує кілька важливих факторів ідентичності фінської політичної культури, які обумовлені цією історією. В результаті в історії Фінляндії держава знаходить легітимність завдяки тому, що забезпечує національне виживання. Фінська держава народжена як проект забезпечення виживання, і кожен уряд країни має переконувати населення в тому, що його програма гарантує збереження фінської нації. Розвиток громадянського суспільства став новим проектом забезпечення виживання, який легітимізує державу до тих пір, поки люди бачать, що цей розвиток сприяє виживанню країни. З іншого боку, сильне почуття національної ідентичності у фінів, що спирається на етнічну однорідність, спільність мови і вільність від ультра націоналізму, створює важливу основу для подальшого перетворення та вивчення найбільш позитивних аспектів інформаційного суспільства. Історія Фінляндії – це історія об'єднання заради здійснення національного проекту: сьогодні на місце «Зимової війни» і відновлення країни після Другої світової війни в якості колективного проекту постало знаходження шляхів модернізації вже сформованих інституцій громадянського суспільства в інформаційне суспільство, яке в контексті виживання в умовах економічного спаду початку 90-х років ХХ століття перетворилося в ключову тему.

Коротка і тендітна історія Фінляндії як незалежної країни важлива для розуміння того, як інформаційне суспільство стало головною метою в формуванні політичної культури в цілому. З історичної точки зору, Фінляндія порівняно нова країна. Фіни не вважають, що їхня країна досягла зрілості – на відміну від інших європейських країн, історія яких налічує тисячоліття. Умови формування політичної культури підходять саме молодій країні, яка частково все ще продовжує пошук своєї ідентичності. Володіючи короткою історією, на якій можна було б будувати свою ідентичність, фіни орієнтуються на майбутнє. Для Фінляндії культура «пост-виживання» – це щось, творче зараз і спрямоване не в минуле, а в майбутнє.

Майбутнє в розумінні фінів – це те, про що слід думати, та про що слід турбуватися. З початку 70-х років ХХ століття футурологія отримала особливо сильне поширення в Фінляндії. Різні дослідницькі інститути, такі як Sitra, опублікували безліч доповідей, в яких викладені можливі сценарії майбутнього становлення і розвитку усіх аспектів соціально-політичного життя фінів. Головна мета цих праць в цілому дає визначення формулі «Х в 2017 році» (де Х – це Фінляндія, економіка, освіта, соціальна політика тощо, а 2017 – це 100 річчя Незалежності, та підбиття підсумків та досягнень). З початку 90-х років парламент навіть вимагає від уряду представити Доповідь про майбутнє. Слід зазначити, що парламент Фінляндії – єдиний парламент в світі, який має спеціалізований комітет «Про майбутнє країни».

Ця орієнтація на майбутнє в сукупності з інформаційною складовою суттєво спростила опір необхідним змінам, та зробила розвиток громадянського суспільства та плавне перетворення Фінляндії в інформаційне суспільство більш легким, ніж інших, більш давніх європейських

культур, які несуть більш довгу культурну історію. Однак важливо додати, що цю особливість не слід цілком приписувати фінській ідентичності. Ця риса є також структурною особливістю інформаційної економіки, в рамках якої компанії і навіть країни змагаються в контексті культури швидкості, обіцяючи, що майбутнє настане завдяки їм швидше, ніж завдяки їх конкурентам. Це іміджмейкерство важливе для досягнення успіху в інформаційній економіці, і образ футуристичної країни також можна розглядати як першу ознаку передової інформаційної економіки.

Варто відзначити позитивне ставлення фінів до нових технологій. З кінця ХІХ століття іноземні спостерігачі відзначають ентузіазм, з яким фіни ставляться до технологій. Наприклад, Анхель Ганівет, іспанський письменник, в 1896-1897 роках, будучи консулом в Фінляндії, в своїй книзі «Cartas Finlandesas» («Фінські листи») писав, що в Фінляндії «телефонів майже стільки ж, скільки кухонного посуду». Мабуть, існує зв'язок між позитивним ставленням фінів до технологій і історією виживання країни. Добре відомо, що природні умови (такі, як клімат) не дають реального пояснення розвитку нації. Наприклад, представляється нелогічним думка про те, що оскільки фінські зими настільки холодні, то фінам і зайнятися більше нічим, окрім як розвивати інформаційні технології. Якщо це було б насправді так, то Гренландія стала б передовою інформаційною країною світу, а в сонячній Силіконовій долині нічого б не вироблялося. Однак більш складним чином і у взаємодії з іншими більш важливими факторами природні умови відіграють свою роль. Дійсно, лише два останні покоління фінів завдяки технологіям позбавлені необхідності постійно думати про зими. З історичної точки зору, життя без боротьби за виживання – для Фінляндії новий досвід, можливість якого обумовлена технологіями. Боротьба за виживання зумовила крайню прагматичність фінського характеру і менталітету: якщо якийсь новий інструмент виявляється корисним, фіни його сприймають без будь-якого скептицизму щодо технологічності способу життя, тоді як в більш древніших і більш сприятливо розташованих європейських культурах такий скептицизм виникає. Безумовно, Фінляндія це – країна, в якій існує надзвичайно позитивне ставлення до технологій, і саме Фінляндія являється однією з перших країн світу, що сприйняла все науково-технічне досягнення від електрики до телефону. Можна стверджувати, що в Фінляндії існує зв'язок між технологією і життям суспільства, яке сягнуло гарантованого виживання. Фіни не вважають, що технології суперечать культурі. Вони впевнені, що технологія – це інструмент, за допомогою якого тут і зараз твориться нова культура. Деякі назвали б це «перемогою над природою», але в фінському контексті відсутність притаманна індустріальній ері ідея підпорядкування природі. Замість цього фіни продовжують зберігати дуже близькі зв'язки з природою: можливість провести відпочинок у власному котеджі посеред лісу на березі озера, протопити сауну дровами, наколотими власноруч, як і раніше залишається однією з національних ідей (Manuel Castells & Pekka Himanen, 2002, p. 134).

Найбільш цікавий з точки зору сформованого фінського розуміння себе як нації є факт, позиції меншості. Досвід існування в якості частини іншої держави сформував фінський характер як «психологію меншини». Протягом майже 800 років фіни були пригнобленою меншістю і лише три покоління тому стали більшістю у своїй власній країні. Не можна очікувати того, що історія складання ідентичності нації повністю зміниться в такий короткий термін, тим більше, що фіни, як і раніше відчують себе меншиною в світі (населення Фінляндії складає 5,5 млн чоловік, тобто менше однієї тисячної населення планети). Крайність полягає в тому, що навіть після того, як фіни стали більшістю в своїй країні, вони продовжують вважати себе меншістю у світі. Це є причиною труднощів, що виникають на шляху до мультикультуралізму, який посилюється в рамках глобального інформаційного суспільства. Про національний досвід пониженого стану фінів написано багато, і цей фактор дійсно впливає на фінську культуру. Можна припустити, що менталітет меншини пояснює цей комплекс не повноцінності. Внаслідок цього комплексу фіни надають особливу важливість образу Фінляндії, який складається в очах інших. Навіть сьогодні фіни особливо чутливі до визнання з боку решти світу. До того ж на тлі досвіду постійного перебування в меншості, на другому місці після інших, постає важливість ідеї завоювання першості. Думка про перетворення в найдовершеніше громадянське суспільство, «номер один» у світі, слід розглядати на тлі зростання національної самоповаги. Для фінів цей процес – це нова сутність, сконструйована для того, щоб прийти на зміну колишнім образам Фінляндії як лісової економіки або сателіта Радянського Союзу. Для Фінляндії інформаційні

технології – це спосіб показати самій собі і світу, що вона більш не є бідною, залежною країною. Цей спосіб згортання «колоніальної» історії підпорядкування Швеції і СРСР є більш продуктивним, ніж почуття національної гіркоти, оскільки орієнтує Фінляндію на майбутнє.

Висновки та пропозиції. Виходячи з усіх вище зазначених факторів ми можемо підкреслити, що фінська політична культура склалася в дуже специфічних умовах, які не можна інтерпретувати в інших країнах. Однак є ряд ключових аналітичних уроків, які слід винести з фінського досвіду. Можливо, ті чи інші країни і регіони світу зможуть отримати з фінського досвіду не тільки уроки, а й натхнення. По-перше, досвід Фінляндії показує, що розвинена соціальна держава не є несумісною з технологічними інноваціями, з розвитком громадянського та переходу до інформаційного суспільства та з динамічною, конкурентоспроможною новою економікою. Всі данні аспекти дали змогу чітко прослідкувати процеси розвитку політичної культури з початку здобуття країною незалежності в 1917 році та вибрані основні напрямки у цьому розвитку. Зовнішні та внутрішні фактори постійно спонукали фінське суспільство, шукати шляхи розвитку та удосконалення своїх інститутів, саме ці пошуки і стали ключовим елементом до розуміння вимог часу та завдань які стояли перед ними. З часом основним завданням в розвитку країни стало побудова інформаційного суспільства, як найбільш ефективного виду громадянського суспільства, результати перевершили всі сподівання дана модель розвитку виявилась настільки успішною що країна перетворилась в високо інформаційну країну концепція розвитку якої до цих пір не має аналогів в світі.

Список літератури:

1. Каспрук В. «Скандинавські тигри»: шлях до процвітання і багатства. *Сучасність*. 2006. № 2. С. 96–108.
2. Кобринь Т.С. Інформаційна політика Фінляндії в умовах глобалізації. *Політологічний вісник*. 2007. № 30. С. 389–400.
3. Manuel Castells, Pekka Himanen (2002). *The Information Society and Welfare State: the Finnish Model*.
4. Почепцов Г.Г. Контроль над розумом. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2012. С. 189.
5. Торхауг Й. Информационная политика и модели финансирования в Скандинавии. *Научные и технические библиотеки*. 2005. № 9. С. 47–58.

References:

1. Kaspruk V. (2006). "Skandinavski tyhry": shliakh do protsvitannia i bahatstva ["Scandinavian Tigers": The Way to Prosperity and Wealth]. *Suchasnist*, no. 2, pp. 96–108.
2. Kobryn T.S. (2007). Informacijna polityka Finlyandiyi v umovax globalizaciyi [Finland's information policy in the context of globalization]. *Politologichnyj visnyk*, no. 30, pp. 389–400.
3. Manuel Castells., Pekka Himanen (2002). *The Information Society and Welfare State: The Finnish Model*.
4. Pochepczov G.G. (2012). Kontrol nad rozumom [Control over the mind]. Vydavnychyj dim «Kyievo-Mogylyanska akademiya».
5. Torkhaug Y. (2005). Informatsionnaya politika i modeli finansirovaniya v Skandinavii [Information policy and financing models in Scandinavia]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki*, no. 9, pp. 47–58.